Geschiedenis des vaderlands. Deel 13 (tweede stuk)

Willem Bilderdijk

uitgegeven door H.W. Tydeman

bron
Willem Bilderdijk, *Geschiedenis des vaderlands. Deel 13 (tweede stuk)*. P. Meyer Warnars, Amsterdam 1853

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/bild002gesc14_01/colofon.htm

Voorbericht.

Terwijl ik met innig dankgevoel jegens den Allerhoogste! die mij tot het volbrengen der uitgave dezer Geschiedenis den levenstijd en krachten vergund heeft, nu dit laatste en lastigste deel mijner taak afgewerkt aflevere, acht ik het voor den gebruiker van dit Register noodig of dienstig eene en andere opheldering er bij te voegen.

Reeds de eerste aanblik van het Algemeen Register doet zien, hoe zeer diens vorm en inrichting verschilt van die der bladwijzers bij de afzonderlijke Deelen. Die bloote woordenlijsten zijn wel eerst alle tot ééne algemeene bijeengebracht; maar ik heb daarna nog de twaalf Deelen van het werk met de pen in de hand nagegaan, deels ter aanvulling van het register, deels ter uitbreiding der bijzondere artikelen. Hierdoor, en weder bij de nadere en finale redactie voor de drukpers, heb ik menige drukfout opgemerkt in de cijfergetallen der bijzondere registers, en die stilzwijgend verbeterd; zoodat de Lezer wèl zal doen, met voortaan dit Algemeen Register, niet die der bijzondere Deelen, na te slaan. Maar ik heb ook van

die gelegenheid gebruik gemaakt tot aanwijzing en verbetering eeniger misstellingen, die bijzondere melding en aanwijzing schenen te verdienen. Van hier het ongewone, dat men bij een Bladwijzer hier en daar eene *aanteekening* zal vinden.

Bij elk der twaalf Deelen van Bilderdijk's Geschiedenis is een dubbel register: 1°. van de aangehaalde schrijvers (of anonyme werken), 2°. van de behandelde zaken of personen. In die eerste lijst, was bij de eerste Deelen aangewezen, welke Schrijvers of Werken door Bilderdijk zelf waren aangehaald, welke door mij er aan toegevoegd. Deze onderscheiding, die mij een schijn van kamplust in geleerdheid met Bilderdijk kon geven, had ik bij de latere helft des werks achtergelaten (Z. Deel VII. bl. 307). Maar thans achtte ik het overbodig, die lange algemeene lijst van schrijvers of boeken, ofschoon reeds opgemaakt, te laten drukken: daarentegen heb ik die nauwkeurig nagegaan en geschift; de aanwijzing van blootelijk aangehaalde bronnen, die toch bij de betreklijke plaatsen zelve te vinden zijn, weggelaten; maar al de namen van personen en titels van geschriften, waarover door B. of mij iets bijzonder aangemerkt was, in het Algemeen Register opgenomen. Of die aanmerkingen van B. zelven of wel van mij zijn, geblijkt den Lezer uit de aanwijzing die ik aan het slot der Voorrede des Eersten Deels bl. XXIV, hierover gedaan en steeds nauwkeurig in acht genomen heb. Doch in *dit* Register heb ik bij de invullingen van buiten af, die ik straks zal vermelden, de ronde

haakjes ( ) in plaats mijner scherpe texthaakjes [ ] gesteld.

Het Register wemelt van *overwijzingen*, van den éénen naam of letter naar den andere. Onnoodig voor den eenen lezer, zijn die ligt noodig voor een ander; en men behoort m.i. het gebruik van een register ook voor een gewoon en niet gaarn er op nadenkend lezer gemaklijk te maken. Doch hier komt er bij, dat Bilderdijk dikwijls, en vooral in de spelling van eigen namen, zijn bijzondere opiniën had, of wel in de daad onnauwkeurig was. Bij den druk des werks, wel als getrouw uitgever maar niet als verbeteraar optredende, had ik gemeend zijn Handschrift daarin te moeten volgen, en zoo werden dan de registers natuurlijk eveneens opgemaakt. Doch bij de uitgave moest ik vooral ook te gemoet komen aan dien Lezer, die volgens de juiste - of volgens zijne eigene - spelling, en niet volgens de bijzondere van Bilderdijk, die namen of zaken zou opzoeken.

Een nauwlettend gebruiker van dit Register zal meermalen mij betrappen op eene schijnbare onnauwkeurigheid in afwijking van de streng alphabetische volgorde; b.v. wanneer hij bij AVENNES, eerst *Borchard*, dan *Jan*, dan *Boudewijn*, en dan weêr *Jan II* vermeld vindt; bij BORSELEN, *Wolfert* - drie *Florensen* - *Adriaan* - *Frank* - *Hendrik* - *Paulus*, en eindelijk weder een *Wolfert:* - nog sterker bij de twaalf of dertien afzonderlijk vermelde BREDERODEN. Maar de Lezer zal den sleutel vinden, wanneer hij

het oog slaat op de volgorde der bij de namen aangeteekende Deelen en bladzijden. Ik kon niet van mij verkrijgen, de chronologische orde waarin de onderscheiden personen van éénen stam in het beloop der Geschiedenis voorkomen, niet eenigzins met de streng alphabetische in verband te brengen. - Wie berispen wil, heeft nu gereede stof er toe.

Hier boven sprak ik van invullingen die ik in dit Register op B. gemaakt had van buiten af (en ofschoon door *mij* gemaakt, met ( ) aangeduid had): te weten, hier en daar bevat dit Register iets meer dan in het werk zelf voorkomt; maar wat mij tot gemaklijker gebruik deszelven eene noodige of althans nuttige aanvulling scheen. Voornaamlijk zijn dit jaartallen of eigen-namen of voorletters van namen, die ik uit Wagenaars Historie of van elders heb aangevuld. Bilderdijk's arbeid toch, *door hem zelf* getiteld Geschiedenis des Vaderlands, en als een doorgaand verhaal zich uitstrekkende over het geheel beloop er van, beschouwt en behandelt enkel de voorname gebeurtenissen en uit een juridisch-politisch oogpunt, telkens met opzettelijke discussie of polemische uitweiding, om misvattingen voor te komen, of reeds opgevatte vooroordeelen op te ruimen. Alzoo gaat hij veelal de bijzonderheden der zaken door Wagenaar of anderen breed genoeg en op onschadelijke wijze voorgedragen, voorbij. Men hoore hem zelf in zijn Vierde Deel - dat, waarin hij wel het grofst op Wagenaar schimpt (want Vrouw Jacoba werd er behandeld) - bl. 86, 87. ‘Wij zullen ons in een

tijdvak, zoo rijk in gebeurtenissen die het Staatslichaam aangaan, met geene bijzonderheden, als een zwaren brand te Amsterdam, of zelfs de doorbraak van den Zuidhollandschen Waard ophouden, welke twee gebeurtenissen in 1421 voorvielen. Beide voorvallen zijn in zich-zelfs gewichtig genoeg; maar *onze* geschiedenis strekt voornaamlijk om het Staatsrecht toe te lichten, en hetgeen daartoe niet brengen kan, is ons hier van minder belang voor ons oogmerk.' - Hij kon dus somwijlen spreken van personen, zonder ze te noemen, hen als van elders bekend stellende; ook schreef hij geene jaarkronijk, maar plaatste de jaarcijfers alleen dan, en daar, waar ze in den loop der zaken te pas kwamen; zoo vindt men b.v. IV D. bl. 86 het jaar 1428 vermeld, terwijl hij bl. 87 terugtreedt tot 1418 en eene reeks gebeurtenissen van de jaren 1417-1423.

Gelukkig, dat juist onlangs een werkje in het licht verschenen is, dat onze Lezers, alwaar het niet om de breedere behandeling eeniger zaak, maar om juiste tijdsbepaling te doen is, het nazoeken bij den omslachtigen Wagenaar kan uitwinnen, in het *Memorandum der Geschiedenis van het Vaderland*, door J. GOUDRIAAN, Gorinchem 1852; - terwijl het ook den gewonen Lezer niet kan hinderen, maar hemzelven veeleer tot gemak strekken; dat er 'bijzonder acht gegeven wordt op de krijgsbedrijven.' - Men vergunne mij, hier, deze *mijne* aanmerking en aanwijzing te *herhalen* uit het Tijdschrift de *Letteroefeningen*, 1853, N°. IX. bl. 431.

Na dit Voorbericht en vóór het Vereenigd Register ziet men hier ingevoegd een *Sleutel* (enz. Z. de volg. bladz.). Men heeft mij gezegd, dat al de daar vermelde zaken ook te vinden waren in het algemeen Register. *Antw.* Ja; doch voor hem die weet *dat* - of weten wil, *of* - iets waarover hij denkt, in dit werk behandeld is. Maar de Sleutel - wiens vervaardigen mij vele moeite gekost heeft; doch welke ik, ter liefde dezes werks en der *waardige* Lezers, mij gaarn getroost heb - dient om de nauwkeurige, studieuse lectuur en beoefening des werks gemaklijker te maken, en er hen toe uit te lokken, die zich de moeite willen geven om na te gaan hoe vele dingen, buiten het eigenlijk bestek der Geschiedenis, door BILDERDIJK of mij, te pas of te onpas (mogen zij zeggen) er bij aangebracht zijn; hoe de volgende Deelen veelal de vorige verder aanvullen - en welke drukfeilen een nader gebruik des werks mij heeft doen ontdekken (Z. voorts bl. XI, XII, XIII, XIV).

Eindigende, kan of wil ik niet nalaten mijnen dank te betuigen aan de drie wakkere mede-correctoren van den druk dezes registerdeels, de Heeren M^{rs}. J.T. BODEL NYENHUIS en J.W. TIJDEMAN, - en mijne beminde Echtgenoote, wier ijverige en nauwkeurige pen aan dit register, reeds vroeger, maar vooral ook door het grootendeels over te schrijven voor de drukpers, en in de proefcorrectie, van het grootste nut geweest is.

L. 8 Julij 1853.
H.W.T.

Sleutel of aanwijzing van het verband der bijvoegselen, nalezingen en na-nalezingen met den text des werks.

Eerste deel.

Bij Voorrede bl. x.Z. bladz. 211-217.
Bij bl. XI (CUJACIUS en TOULOUSE.) 217 v.
Bij bl. XV. 219.
Bij bl. XVI. 220 v.
Bij bl. XXIV. 223 v.
Bij den Text: bl. 21 v. (Oratie van BRUGMANS). Z.bl. 225 v. Bl. 23 v. Rhijn (en Lek) Z. bl. 226 v. XIII. 97 v. - Bl. 24 (te vroeg bedijken). XIII. 200. en verder de oude gedaante van 't Land, in 't algemeen, bl. 23-26. en bl. 227-237, met het kaartje (liever bij bl. 230 te plaatsen dan bij bl. 208). - Voorts *Gelderland*, bl. 237-243, en daarbij, wat het historiëele betreft (door B. telkens bij de afzonderlijke gewesten mede opgenomen), de verbeteringen van den Heer I.A. NYHOFF enz. XIII. 173-184. - *Utrecht*, I. 244-248, en daarbij XIII. 184 v., 210. - *Overijssel*, I. 248 v. XIII. 185, 210. - *Drenthe*. I. 249. XIII. 185 v. - *Groningen*, I. 250. XIII. 186. - *Friesland*, I. 251-256. XIII. (VAN HALMAEL enz.) 186-194, en nog (HETTEMA enz.)2l0-214. - *Zeeland*. I. 256-260. *Wester Zeeland*, 260-282 en (over beide). XIII. 194 v. - *Brabant* (en *Antwerpen*), I. 282. - *Limburg, Luxemburg, Artois*, 287. *Namen, Luikerland*, 288. en over al die Zuidelijke gewesten. XIII. 197 v. - Deze beschouwing der bijzondere Gewesten is evenwel door B. voortgezet (*durchgeführt*) de geheele middeleeuw door, tot aan de Oostenrijksche of Spaansche tijden: en hiervoor was reden, omdat de politieke geschiedenis der gewesten veelal hunne grootte en grenzen, en alzoo hunne formatie bepaalde. Doch het heeft vreemde houding, dan weder met onze Nalezing te moeten terug gaan tot de oudste gedaante en de vroegere lotgevallen van het terrein dat eerst later in die gewesten gescheiden is.

Dit heb ik zelf reeds aangemerkt D. XIII. bl. 96, 97, en mijne aldaar gedane Nalezing er naar ingericht. Doch in *die* Nalezing heb ik, door D.I. Text en Bijvoegselen en D. XIII te combineren, eene schijnbare verwarring aangericht, die nu een sleutel vereischt; dien ik geve, door alles te brengen tot ééne volgreeks van aanwijzingen, naar de orde der bladzijden van het Eerste Deel. Derhalve:

D.I. bl. 28. (bij Cezars overtocht naar Brittanje bl. 28) de *Portus Iccius*, bl. 227 en XIII. 98. - Bij bl. 228 (in de uitbreiding dier bladzijden 23-26) iets over 't oudste Zeeland. XIII. 98 v. - Bl. 228 v. (de Cimbrische vloed), XIII. 99. - Bl. 229 v. (*Hende, Voorn, Nesse, Hont*), XIII. 99. - Bl. 230 (de gracht van Otto), XIII. 99, 200.

Nu zijn wij dit gedeelte van den text, en alzoo mede van de Bijvoegselen, bl. 237-288 en XIII. 173-198 te boven; doch moeten thans terugkeeren tot Dl. I.bl.27-35 de *Batavieren*(*). Hierbij z. XIII. bl. 99 ond. aan - 101.

Bl. 30 (en 231). *Kaninefaten*, XIII. 200.

Bl. 31 (aant. 2). *Nehalennia* en *Hercules Magusanus*. Z. nog I. 294 aant. XIII. 101.

Bl. 31. o.a. en 32 *Caligula*. Z. XIII. 101 o.a. en 102.

Bl. 35. (het verdwijnen der Batavieren). XIII. 102.

Bl. 36. *Germanië* (en bl. 37). XIII. 102, 103(†).

Nu volgen, bl. 37-54, *de Franken*. Hierbij is XIII. 103, eene algemeene verwijzing: doch z. voorts bij bl. 38 (*Taxandria*), XIII. 105 v. - Bij bl. 38 aant. *Dea Sandraudiga*. XIII. 105. - Bij bl. 38-41 ('een aantal volken'). XIII. 104 v. - Bl. 43 (de anonymus *Ravennas*). XIII.105. - Bl.44. (*moor*, Zee).*ald*. - en bij de aanhaling van JUSTIN.*Inst*. (bl.44) mede *ald*. - Dan voorts BILD. bl. 45 aant. (de muren). I. 289. - Bl. 46 'de Salische wetten'. Z. bij bl. 131. - Bl. 49. *Bagaudi*. Z. XIII. 105. - Bl. 51, 57 ('t Woud zonder genade). XIII. 201 v. - Bl. 56, 57 *Slaven, Wilten*; bl. 62 v. *Warners*; bl. 57 *Witlam*. Z. XIII. 106. - Bij de *Warners* ook I. 290.

Bl. 58 *aant*. de Loire. XIII. 106. - Bl. 59 de *Wendelzee*. I. 289. XIII. 212, 213. - Bl. 59 aant. Neder-Saxen.

(*) Doch bl. 101 eerste regel, staat aangehaald (D.I.). 'Bl. 36 ond. aan', dit moet zijn Bl. 27 ond. aan.

(†) XIII. 102. r. 4. v.o. staat (D.I.) 'Bl. 30' moet zijn, 36.

XIII. 123. - Bl. 158 o.a. (1[e] dr. bl. 159) *Kinheim*. XIII. 123. - Bl. 162 en v. XIII. 120-122.
Nu bl. 167-(208). De vier *Diplomata*, over den oorsprong van het Hollandsche Graafschap. Z.XIII. 127-163; doch in 't bijzonder, bij D.I. bl. 175 aant. 1 (*Wasda*) en bl. 185, 199. Z.D. XIII. 124, en D.I. bl. 201 v. - Bl. 180. Z.XIII.124. - Bl.181 (*Sunnemere*). Z.XIII.124 v. - Bl.181 (onuitspreekbaar woord). XIII. 125. - Bl. 185 v. *Zuidhardeshage*(enz.).Z.I.341. - Bl.186. *Fortrappe*.Z.XIII.125 v. - Bl. 189 (schrijffout). Z. XIII. 126. - Bl. 193. Teisterband Z.I. 341-344. XIII. 163-172, 209. - Bl. 204. r. 1, 2. Z. XIII. 126. - Bl. 204 aant. 2. Z.I.252. - Bl. 206 aant. 2. Z.I. 253 v. - Bl. 207 (*Dordrecht*). Z. XIII. 207 en 203-209. - Bl. 231 (aant. 1). *Baduhenna*. Z. XIII. 210.

De moeilijkheid, om met text en bijvoegselen en episodes en weêr-uitweidingen daarover, te recht te komen, en het Eerste Deel met het Dertiende te combineeren en er uit aan te vullen, houdt wel hiermede op: doch ook in het Tweede en de latere Deelen vereischen de telkens achter bijgevoegde ophelderingen of andere aanmerkingen wel eene doorgaande aanwijzing; vooral ook, daar reeds van het Vijfde Deel af, al de Deelen, behalve hare eigene aanvullingen, ook Nalezingen tot vorige Deelen bevatten. Deze vooral worden bij het gebruik van dit werk al ligt - en ik zou zeggen, veelal - over het hoofd gezien; maar evenzeer durf ik zeggen, dat ze het niet verdienen, en veelal noodzaaklijke ophelderingen of toevoegselen, of ook wel verbeteringen zijn.

Derhalve heb ik de moeite genomen - die toch voor mij zelf geringer was, dan die met het Eerste Deel - om over al de volgende Deelen zoodanige aanwijzing te doen; en tevens de drukfouten op te teekenen, die bij de Deelen zelve onvermeld waren gebleven, maar bij een gestadig gebruik des werks, en vooral ook in het opmaken van het register, door mij ontdekt waren. Een en ander laat ik nu, volgens de orde van D. II-XII, geleidelijk volgen: de later opgemerkte drukfouten in het Eerste Deel zijn reeds bij het Tweede en voorts bij het Dertiende Deel ter verbetering aangewezen: zie D. XIII. bl. 214, 215.

Volledigheidshalve, en gemakshalve voor de gebruikers, heb ik ten aanzien der *resp*. Deelen mij niet bepaald tot de *Nalezingen* die in latere Deelen (of ook op die Deelen zelve) waren toegevoegd, maar ook de *Ophelderingen en Bijvoegselen* achter elk der Deelen aangeteekend, *voor zoo ver* die niet in den text zelf, ter plaatse waarbij die waren aangebracht, aangewezen waren: - want ook die plaatsen uit den text nog eens achter bij elk Deel te gaan vermelden, zou slechts overtollige en verwarrende moeite geweest zijn.

Tweede deel.

Bl. 1. Diederik 'de eerste.' Z. bl. 317 v.
Bl. 5, 6. *Winkelmade*, bl. 318.
Bl. 6. Sigfried. bl. 319.
Bl. 9. Dordrecht, Durfos. *ald*.
Bl. 9. Raginer. bl. 320; en IV. 372.
Bl. 9. Tolheffing (Stapelrecht). bl. 320 v.
Bl. 16. *Appanagie*. Z. bl. 321.
Bl. 33. *Investitura*. bl. 322.
Bl. 46. *Hugo de Boter. ald*. en v.
Bl. 48. r. 4. (eed met .... stolen) 'z. de Ophelder.' Ja, maar D. III. bl. 330.
Bl. 48. *feudum aperturae*. bl. 323.
Bl. 54. *Mangelen* (enz.) *ald*.
Na bl. 60 is eene belangrijke uitweiding over den toestand van recht en oorlog in de middeleeuwen; en men voege daarbij Dl. V. bl. 235.
Bl. 60. Damme. Honte. bl. 324.
Bl. 111. Damiaten. I. 326-330.
Bl. 115. (Geboorte-jaar van Graaf Floris IV.) bl. 330. - Jaar van zijn omkomen. bl. 126, en 332.
Bl. 124. *Manichaeismus, Ofeïsmus*. Z. bl. 331 v. Ook in D. III. bl. 243 enz.
Bij bl. 128 weidt B. uit over de aanmatiging der Pausen om Vorsten af te zetten. bl. 332-335.
Bl. 147 (bepaling van een veldslag). Z. bl. 336.
Bij bl. 149, over Gozewijn van Amstel - en over den Heer van Spaen, Z. bl. 336 v.
Bij bl. 156 (tegen J. Meerman). H.W.T. bl. 337-339.

Bl. 186-194 (Wettigheid van Witte van Haemstede?). Bij de hier aangewezen *Opheld*. (bl. 340-342). Z. ook nog D. III *Voorber*. en bl. 221-230. en nog D.X. bl. 294.
Bl. 191 (Ridder-slaan). Z. bl. 342.
Bl. 222 en v. De pretensie van Graaf Floris V. bl. 345.
Bl. 258 v. Volkslied over Floris V en de vrouw van G. van Velsen. bl. 346 v.
Bl. 259 (Uitbreiding van bezittingen door Floris V). bl. 347.
Bl. 345. r. 12 v.o. '*de celeres noti*'. Z. dit verklaard D.V. bl. 234.

Nader aangemerkte drukfouten in dit deel.

Bl. 11. r. 12. zoon *l*. zoen. - bl. 15. aant. r. 1. suscessit *l*. successit. - bl. 19. r. 9. Keuneburg *l*. Kenneburg. - bl. 27. r. 4. Diederiks *l*. Floris's. - bl. 34. r. 1. 1006 *l*. 1106. - bl. 83. r. 12 v.o. Zierihzee *l*. Zierikzee. - bl. 116 in den text r. 12 v.o. Floris III *moet zijn* Dirk IV (z. bl. 21). - bl. 120 in den texst, laatste regel: kwam *l*. kwam er. - bl. 121. r. 10. Paterhorn *l*. Paterbom. - bl. 200. r. 9. dien *l*. die. - bl. 212. r. 14. Geervliet *l*. Biervliet. - bl. 241. r. 7. naam *l*. maan. - bl. 313. r. 5. Arcto *l*. Arctoö.

Derde deel.

Bl. 11 (*casus aperturae*). bl. 220.
Bl. 24 ond. aan. *Wagenaars* opgave, door B. in den text opgenomen, is door hem gerectifiëerd bl. 221.
Bl. 49. Aanm. 'Z. de Ophelder.'; namelijk op bl. 230 (alwaar voor 89 te lezen 49).
Bl. 49. Schiedam. Z. bl. 231.
Bl. 50 en v. (oud oorlogstuig). Zie bij bl. 231-234.
Bl. 80. Na 'deden geen rekening'. Z. bl. 236, 237.
Bl. 96,97. Anti-constitutionele ontboezeming van B. bl.237 v.
Bl. 106-108. De Tempeliers en al wat daarmede samenhangt of door B. er bij gebracht wordt (Vrijmetselarij, Illuminatismus enz.). Z. hem en H.W.T. bl. 239-252, en voorts bl. 268-322.
Bl. 109 v. (Tempelieren-vernietiging in Nederland). bl. 253.
Bl. 115. (Keizer Lodewijk) verhief eenige Graven tot Hertogen. Z. bl. 253 (alwaar verkeerdelijk bl. 122 aangewezen wordt) en v.
Bl. 116 (Verkoopen van lijfrenten). bl. 254.

Bl. 160 (enz. ook in het IV Deel). Z.X. 294 v.
Bl. 165. *Kabeljauwen* (en andere kleurbenamingen). Z. bl. 255, 256.
Bl. 173. laatste r. (niet bl. 174, als bl. 256 staat) 'den 4 Julij'; hierbij de uitweiding over S^t. *Martyn's translatie*, bl. 256 v.
Bl. 180. '*onafscheidelijk* vereenigd'. Z. bl. 257 (en daarbij bl. 258 over '*integrerend*' lid).
Bl. 186-188. Hertog Albrecht en Machteld van Lankaster. Z. bl. 258-266.
Bl. 200 v. Otto van Arkel. bl. 266.
Bl. 203. r. 1. 'Eduards aanspraken'. Dit is verduidlijkt in het *Register*, bl. 49.
Bl. 231-234 (het oud oorlogstuig). Z.V. 235. VI. 301 v.
Bl. 303. r. 6 en 5 v.o. Z. het *Voorber*. bl. VI.

nader opgemerkte drukfeilen in dit deel(*).

Bl. 83. r, 12. mederegelen *l.* medezegelen. - Ald. r. 1 v.o. in de aant. moet het sluitteeken geheel achteraan staan. - bl. 90. r. 15. Joanna *l.* Filippa. - bl. 115. r. 3. 1246 *l.* 1346. - bl. 141. r. 18. ad *b.* 'ad' moet weg. - bl. 145. laatste r. *l.* bewijsreden. - bl. 154. r. 6. v.o. 1348 *l.* 1349(†). - bl. 170. r. 12. hij *l.* zij. - bl. 201. r. 11. v.o. ondsten *l.* oudsten. - Ald. r. 7. 1561 *l.* 1361. - bl. 216. laatste r. 155. *l.* (*x*.) - bl. 230 wordt verwezen naar bl. 89, doch is 49. - bl. 269. r. 16. van hem *l.* van hen. - bl. 271. Montbarre *l.* Montbarry. - bl. 277. r. 13. ketters *l.* ketterij.

Vierde deel.

Bl. 23. Z. bl. 339, doch nader, het Register op *Privilegiën*.
Bl. 25-27. (insolvente boedel van Hertog Albrecht) *en* over de Haagsche Kerken - en het opkomen der Steden. bl. 340 v.

(*) (Behalve in de registers; die door het Algemeen Register als vervallen kunnen beschouwd worden.)

(†) In de acte zal wel staan 1348, doch volgens den toenmaligen Paaschstijl. De acte waarmede deze samenhing en welke ze voltooide, was door B. bl. 153 te recht op 1349 gesteld, volgens de thans geldige jaarteekening; dit verschil van jaartelling was opgemerkt door Wagenaar, D. III. bl. 275, maar die den datum van dezen tweeden brief niet vermeldt.

Bl. 29. *Oirvede*. Z. bl. 341.
Bl. 35. 'die hij in soldij nam' - Het opkomen van gehuurde benden. bl. 341 v.
Bl. 42. 'vrijgeleide' - beperkt door B. bl. 342 v.
Bl. 46. laatste r. 'Dolfijn' (en Dauphiné). bl. 343 v.
Bl. 51 ond. aan. *Romer-maanden*. bl. 344.
Bl. 93-95. Jacoba, Glocester en A. Beiling. Z. bl. 345-348. (doch bij bl. 347 o.a. en 348. Z. bl. 372.)
Bl. 97. r. 1. fijn vergif. Z. bl. 348 v.
Bl. 112 ond. aan. 'haring*kaken*'. bl. 349.
Bl. 113. Drukkunst. bl. 349 v. - Ald. *Hanse*. bl. 250 v. - Ald. ond. aan, Koopmans-dwingelandij. Hierbij bl. 251 v.
Bl. 124. Sterft Jacoba: tot haar behoort nog de tweede helft van het Toevoegseltje bij het VI^{de} D. bl. 304.
Bl. 126. Leens- (en Rijks-)opvolging. bl. 352, 353.
Bl. 132. r. 12. 'Weggebijteld dan niet.' Neen. Z. Deel V. bl. 235 o.a., 236.
Bl. 133 ond. aan. Missen, kerkmissen. Z. bl. 354 v.
Bl. 135 ond. aan. (niet afzonderlijk vrede sluiten). Z. bl. 355-357.
Bl. 152. *paluren*. bl. 357.
Bl. 174 v. De Dauphin, straks Lodewijk XI, in de Nederlanden. Z. bl. 358.
Bl. 177 ond. aan. Z. de Bijvoegselen. Ja, doch eerst D.V.236.
Bl. 185 aant. 2. (Recht van duiten en galgen). bl. 358.
Bl. 194. Karel de Stoute's rechtoefening. bl. 359.
Bl. 200. Accijnsen (of Excijnsen). bl. 200 v.
Bl. 203-206. Aernout en Adolf van Gelder, en Karel de Stoute. Z. bl. 360-362.
Bl. 205. Judicature der Gulden-Vlies-orde. bl. 363, 364.
Bl. 207. De Heerlijkheid van Mechelen. bl. 366 v.
Bl. 208. aant. 2. *Habsburg*. bl. 366.
Bl. 210. Herbaren (René). *ald*.
Bl. 219 (niet 209). Het *Groot-Privilegie*. bl. 366 v.
Bl. 240. '*in puris naturalibus*'. Hierbij over Paus Jut en de *Stella Stercoraria*. bl. 367, 368.
Bl. 244. 'hairen *op* snaren.' bl. 368.
Bl. 262 en v. Filip van Kleef. bl. 369.
Bl. 272 en v. (Jonker Fransen-oorlog). bl. 369.

Bl. 279. ('rondgegaan als de Delfische Drievoet.') *ald.*
Bl. 309. Clarence in 't Malvezei-vat. *ald.*
Bl. 311 ond. aan - bij te voegen D.V. bl. 237-240. en nog over haar VI. 302.
Bl. 325 ond. aan en 326. Uitroep van den dood van Koningin Isabella van Castilie (enz.) bl. 370.
Bl. 326 en XV. Groningen tegen de Ommelanden. bl. 371.
Bl. 334 ond. aan. *posthuma*. bl. 371.
Bl. 347, 348. Men zie hierbij D.V. bl. 240 v.

Later ontdekte drukfouten.

Bl. 41. r. 6 v.o. Albert *l.* Arkel. - bl. 56. r. 10. olland *l.* Holland. - bl. 91. r. 5. onstaan *l.* ontstaan. - bl. 92. r. 5. *Gloucestria* 1. *Gloucestriae*. - bl. 97. laatste r.v.d. text: 1427 moet zijn 1420. Z. bl. 76, 77. - bl. 122 aant. *Verburg* 1. *Rer. Burg.* - bl. 178. r. 9. 'om toe te laten dat .... terug te geven': de woordelijke zin sluit niet, doch elk verstandig Lezer begrijpt de bedoeling. - bl. 203. r. 12 v. ond. Domproosl *l.* Domproost. - bl. 331. r. 5 v. ond. tweede *l.* derde.

Vijfde deel.

Bl. 13. r. 1. Geheel Spanje in Karels macht. bl. 241.
Bl. 22. 'Zwart kamelot en satijn'. bl. 180. VI. 302. IX. 298.
Bl. 34. (de verdeeling der nieuwe Wereld door den Paus.) bl. 180-182.
Bl. 35 v. (de opstand in Spanje). bl. 182. VI. 302 v.
Bl. 43 enz. (de vrede van Madrid). bl. 184.
Bl. 48 aant. Christiërn van Denemarken. bl. 182-184.
Bl. 59 aant. bl. 184 v.
Bl. 65. aant. 1. 'Z. de Bijvoegselen.' bl. 242.
Ald. aant. 2. Z. de Ophelderingen, en ook bl. 242.
Bl. 83. r. 4, 5. 'dit aanhouden'. Z. bl. 189, en 243 over Ol. Cromwel. (Bl. 243 wordt verkeerd verwezen naar bl. 221 in plaats van 243.)
Bl. 100. De *Schop* in 't kaartspel. bl. 190.
Bl. 103. aant. 2. bl. 190.
Bl. 113. r. 6, 7. 'Of men hem niet vast zou houden'. bl. 194.

Bl. 118 (niet 119). De Vergadering der Algemeene Staten. bl. 195. - en *ald*. ook over het *jus de non evocando*.
Bl. 151. r. 7. Rudolf Agricola. Neen, maar Joann. Agr. bl.233.
Bl. 160. r. 7. 'een gouden bulle'. bl. 197. - Ald. (het recht van arresteeren). bl. 197 ond. aan en 198.
Bl. 161. R. Tapper of Tappert. bl. 198 v. VI. 303. - Ald. aant. Hamburger-Choor. bl. 199. - Ald. r. 5. v. ond. Inquisitie. bl. 199 v. en verder bl. 203-219, en nog VI. 303-306.
Bl. 166. ('t Concilie van Trente.) bl. 201.
Bl. 167. Nog iets over de laatste oorlogen van Karel V. bl. 201 v.
Bl. 175. De lof van Karel V.Z. nog bl. 202. - Ald. ond. aan. Hij bleef ijverig Catholijk. bl. 218.

Later opgemerkte drukfeilen in dit deel.

Bl. 5. r. 3. Karel *l*. Hendrik. - bl. 42 in den text r. 9. van ond. Lava *l*. Leva. - bl. 45. r. 4 v.o. Albert *l*. Albret. - bl. 79. text r. 6. getoest *l*. getoetst. - bl. 162. r. 12. 1530 *l*. 1550. - bl. 181. r. 14. arbritrage *l*. arbitrage. - bl. 196. text r. 3 v.o. Bladz. 90 *l*. Bladz.150. - bl. 199. r. 11. 't oog houden *l*. in 't oog houden. - bl. 213. r. 19. 1552 *l*. 1522. - bl. 239. laatste r. autdrücklieh *l*. ausdrücklich. - bl. 241. r. 16. verscheide *l*. verscheiden.

Zesde deel.

Bl. 12. r. 15. 'uit te roeien' Z. bl. 224 v.
Bl. 19. ond. aan (de Spaansche soldaten). bl. 225.
Bl. 37. 'Z. de Bijvoegs.' Namelijk, op bl. 227-230 eene uitweiding tegen de *tolerantie* van wanbegrippen of ketterijen.
Bl. 62. Bij de *Bijvoegs*. hier aangeh. en te vinden in dit Deel bl. 233, 309; zie ook nog D. VII. 281 v.
Bl. 66. r. 5. 'te Antwerpen'. Z.D. VII. 280.
Bl. 68. r. 6-12. Zie H.W.T. bl. 234.
Bl. 72. r. 6 v.o. alle leenmannen. bl. 235.
Bl. 79 aant. 'Vlaming'. bl. 235. - Tegen den hierbij aangehaalde *Brederodius* van P. Burm. Sec. Z. Overmeer, aang. VII. 280, en VIII. 262; maar ook den geleerderen van Wijn, X. 295.
Bl. 83. Anth. van Stralen. bl. 240 v.

(*) Dit proces is in de laatste jaren volllediger uitgegeven in België door den Heer Gachard - en eene menigte belangrijke brieven van Willem I, buiten die in de Haagsche *Archives* - en zoo was er nu veel meer te zeggen van en uit de papieren van Granvelle te Besançon, waarover in dit Deel, in de Nalezing, bl. 306 v. Doch het was mij in deze geheele aanwijzing en opsomming alleen te doen, om der Lezeren aandacht te vestigen op datgene wat in deze Twaalf Deelen gedrukt, doch niet ter eigenlijk competente plaats te vinden is.

(†) - alwaar, hij bl. 299. r. 4. v. ond. nog te voegen: VII. 285.

Bl. 194 v. (de Regeering van Requesens). VIII. 260.
Bl. 198. r. 3. (Alva's standbeeld), bl. 287.
Bl. 200. aant. Z. bl. 282.
Bl. 207. aant. 1. bl. 282 ond. aan en v.
Bl. 209. ('Aldegonde's jammerlijke redevoering'.) Z. bl.283. H.W.T.
Bl. 211. aant. Z. bl. 284.
Bl. 213 v. Gent in 1578 (niet 1589). Z. VIII. 256.
Bl. 216. (D. Juan.) VIII. 256 v.
Bl. 240. r. 1, 2, en de aant. - Bij de aanhaling van De Wind, *Biblioth.* I. 333 volg. nog te voegen, bl. 571-577. (Z. hier, VIII. 294.)
Bl. 241. (de weelde in Nederland op 't midden der XVI^de^ eeuw). Z. nog VII. 282-284. (Bl. 282 wordt verkeerdJijk verwezen naar VI. 211, 't is 241.)
Bijvoegsel over de familie Semeins. bl. 287-291, 310.

Onaangemerkte drukfeilen zijn:

Bl. 221. r. 10. Aytan. *l.* Ayta. - Bl. 256. r. 5. 1589 *l.* 1578. - Bl. 283. r. 4. verzwakten *l.* verzwakken.

Zevende deel.

Bl. 1 en v. De Unie van Utrecht. Z. bl. 223-227.
Bl. 8. r. 16. 'Bodinus, na wien Grotius.' Z. bl. 227.
Bl. 12-14. 'De Pacifieatie van *Gent*' - neen, van *Keulen;* en de literatuur dáárover z. bl. 228.
Bl. 15 (Gent). bl. 285.
Bl. 16. aant. 1. Egmond. bl. 229.
Bl. 19 o.a. '*Bijvoegs*' - Bl: 229; maar ook 286.
Bl. 20. r. 4 v.o. *nisi causam*. bl. 230.
Bl. 21, 22. Koornhart. bl. 230, 286.
Bl. 22 aant. H. Duyfhuis. bl. 286 o.a. en v.
Bl. 28. De Apologie van Willem I.Z. IX. bl. 298-300.
Bl. 37. (de onderhandelingen met Anjou). bl. 287.
Bl. 41. Anjou. bl. 289, 290.
Bl. 51. De *Nieuwe Stijl*. bl. 231-234.
Bl. 61. Graaf Willem Lodewijk. Z. bl. 287 v. VIII. 262-264.
Bl. 65 aant. Koetsen. bl. 234 v. en nog X. 298 en XI. 278 v.

Bl. 68. Corn. de Hooge. bl. 235.
Bl. 70-80. (de opdracht der souvereiniteit aan Willem I.) Z. ook bl. 291-293.
Bl. 80 v. De moord van Willem I. 293 v. - Of hij de hem toegeschreven woorden heeft kunnen uitspreken? Z. bl. 236, 237. - Schoone lofspraak op hem van H. Agylaeus. 295 v.
Bl. 82. Over den vóórgang bij des Prinsen lijkstatie. bl.238 v. Z. IX. 136, 266. Na de hiertoe betreklijke *Ophelderingen en Bijvoegs*. bl. 238 enz., volgt hier bl. 242-259, over Nassau, en de genealogie van Willem I, over het Prinsdom en over de Vorsten van Oranje; en over Willem I (bl. 260. H.W.T.). Z. ook nog bl. 300.
Bl. 92(*). r. 5 v.o. Aldegonde (en Mornay). bl. 297, 298, en nog X. 302 v.
Bl. 97. ‘Leycester, lieveling van Elisabeth’ bl. 297 Z. ook bl. 299. (bij bl. 132), en VIII. 260 ond. aan en v.
Bl. 99. aant. 1. Advocaatschap. ‘Z. de *Opheld.*’ bl. 262, maar ook VIII. 262 (*Syndicus*).
Bl. 142. r. 3. Donellus. bl. 269.
Bl. 154. (de executie te Leiden), bl. 270.
Bl. 178. ‘Z. *de Bijvoegs.*’ bl. 271: alwaar verkeerdlijk aangehaald wordt bl. 78; doch zie ook nog X. 299-301. XI. 279.
Bl. 179. ‘*Incarnatie*’, tijdvers. Z. de *Bijvoegs*. bl. 272 v., maar zie ook nog X. 300 v.
Bl. 186. op 't midden. Z. de *Opheld*. bl. 274, en X. 301.
Bl. 190 o.a. Emilia van Nassau. bl. 274. en X. 298. (en XII. 367.)
Bl. 192. Pieter Panne. bl. 274 v.
Bl. 192-194. Filip II (zijn dood en zijn character). bl. 275, 276. VIII. 261 v.
Bl. 196 en v. Slag bij Nieuwpoort. Z. bl. 299 en XI. 259.
Bl. 197 in 't midden, ‘*oorveeg.*’ Z. ald.
Bl. 200. r. 11. Hendrik Frederik. bl. 276. - Ald. ‘Ostende ging nu over’, bl. 276, 277.
Bl. 212. Intocht der onderhandelaars van 't Bestand. bl. 299 o.a. en v.

(*) O.a. - *niet* bl. 96; waartoe verkeerdlijk verwezen wordt op bl. 297.

Bl. 216 v. (over de quaestie van Bestand, Vrede of oorlog. bl. 205-220.) Z. bl. 276-280. IX. bl. 301 v.
Bl. 241. Brieven van Willem I.Z. nog bl.278-280. IX. 300.
Bl. 258. 'Zwendius.' bl. 300 o.a.

Onaangemerkte drukfouten.

Bl. 37. r. 1. Raldo *l.* Ralda. - Ald. r. 7 (text) v.o. 1586 *l.* 1580. - bl. 65 aant. 1597 *l.* 1797. - bl. 68. r. 8. bij te voegen (1) - bl. 128 aant. r. 4. recht non evocatie *l.* van non evocatie. - bl. 129. r. 1. deden doorgelijken *l.* deden zij dergelijken. - bl. 156. laatste r. beschouw *l.* beschouwt. - bl. 175. r.7. uibreiding *l.* uitbreiding. - bl. 176. r. 6. ronden *l.* randen. - bl. 228 in 't midden. Pacif. van Gent *l.* Keulen. - bl. 243. r. 1l v.o. 820 *l.* 1020. - bl. 251. r. 13. 10) moet zijn 16). - bl. 271. r. 1. staat 78, doch is 178. - bl. 297. r. 11. bl. 96. *l.* 92.

Achtste deel.

Bl. 23 ond. aan. 'niet toegelaten'. Z. bl. 227 v. (ook bl. 81 v.)
Bl. 24[*]. (verbod van controvers-prediken.) bl. 228.
Bl. 44. r. 4 v.o. bl. 230.
Bl. 47 aant. bl. 231.
Bl. 51-74 en 81-88. Oldenbarneveld c.s. Z.H.W.T. bl. 266-294 (en bij bl. 88 aant. Z. bl. 264 o.a. - Voorls bl. 73. Grotius. Z. 195 v., 249, 250. Hoogerbeets (bl. 73, 85, 103.) D. XI. 259 v. - Over Oldenbarneveld's levensgeschiedenissen. Z. ond. bij bl. 202.
Bl. 56. r. 6 v. ond. '*Justa belli causa*.' bl. 231[†].
Bl. 60. r. 7. 'Scaliger'. bl. 232.
Bl. 64 aant. Z. *ald*.
Bl. 89 o.a. Vossius en Barlaeus. bl. 234.
Bl. 93. ('Hondslaarsdijk') en aant. Z. bl. 235 v.
Bl. 95 aant. Z. bl. 236; doch vooral ook IX. 309 o.a. - 314.
Bl. 97. - Z. ald.
Bl. 98. - ald. en 236 en daarbij nog IX. 316. X. 327 o.a. 331.
Bl. 99. - Z. bl. 237.
Bl. 100. r. 8. 'Maurits - goedaartig.' Z. IX. 302. - Zijne

(*) Bl. 228 verwijst verkeerdlijk naar bl. 25.
(†) (Deze plaatsen nog in te vullen bij het Algem. Reg. op Oorlog, bl. 143.)

tijdbesteding. X. 305. - Z. ook Bijvoegs. (bl. 237, 238) en nog over de literatuur over hem. 265.
Bl. 108. aant. Z. bl. 238 o.a. en verv.
Bl. 109. Willem II geboren. XI. 260.
Ald. *aant.* (Zandvoort enz.) Z.D. IX. bl. 302 v.
Bl. 111 (text). r. 5 v. ond. 'op dezen Koning na.' Z. dit verbeterd X. 304.
Bl. 113. 'de verovering der Zilvervloot.' IX. 303 v.
Bl. 120. r. 6 v.o. 'Het Remonstrantismus te Amsterdam hersteld, met hulp van Frederik Hendrik.' Z. bl. 239.
Bl. 121. r. 3. v.o. 'Z. de Bijvoegs.'(*)
Bl. 124 o.a. Z. de Bijvoegs. [Die aanmerking van mij, daar uitgevallen, is ingelascht IX. 304.]
Bl. 125. (Spinola's dood). bl. 265 v. o.a.
Bl. 131. r. 3. (de Cardinaal Infant). bl. 240 (en X. 315.) - Ald. in 't midden. 'Lodewijk XIII en zijne moeder.' bl. 241.
Bl. 136 in 't midden. (Fred. Hendr. *Altesse*.) Z. IX. 305.
Bl. 137 aant. Z. bl. 241.
Bl. 138. r. 6, 7. (*mare liberum, mare servum, mare clausum*). Z. bl. 241 o.a.v. en 243-245. X. 317 (bij VIII. bl. 242, z. nog IX. 316:)
Bl. 145 o.a. (de zeeslag voor Duins.) bl. 245.
Bl. 159. (het overlijden van Prins Frederik Hendrik.)bl.246. - Z. nog over dien vorst. H.W.T.X. 306-309. XI. 279 o.a. en v.
Bl. 163 aant. Z. bl. 246 en voorts XII. 27, 143.
Bl. 165. '*Pauw en de Knuit*' Z. IX. 305. XI. 264.
Bl. 186 o.a. (Pelagianerij, Socinianerij, Deïsterij.) bl. 247 v.
Bl. 189. r. 7 en v. Remonstrantismus en de Engelsche Kerk. bl. 248 v.
Bl. 190. Remonstranten in Holland. bl. 249.
Bl. 202 in 't midden. Over de literatuur der onderscheidene *Historiën van Oldenbarneveld*. Z.H.W.T. IX. 306-315 en X. 326 v. en XI. 281, 282.
Bl. 208 o.a. - 211. Verzet tegen Filips II. Bij te voegen: Z. hierbij II. W.T. bl. 250 o.a. - 253. (doch ook B. XIII. 16-25. H.W.T. bl. 15.)

(*) Ald. wordt bij vergissing verwezen tot bl. 124. Z. IX. 304.

Bl. 223 v. Reliquiën van Oldenbarneveld. Z.X. 309 v. (344.) XI. 280.
Bl. 232. (Bilderdijks uitgave van 1785 van *de Geuzen* van Van Haren). IX. 316. XI. 326-331.
Bl. 280. (schimpliedjes op Maurits). Aant. Z. IX. 317-319.

Onaangeteekende drukfeilen in dit deel.

Reeds het *Inhouds*-blaadje geeft verkeerde aanwijzing: ald. r. 3. v.o. staat Bl. 266-294, moet zijn 266-304; en in den laatsten regel staat 290-393. - Voorts bl. 59. r. 4. benomen? *l.* niet benomen? - Bl. 93. (het teeken (1) moet twee regels lager staan bij Hondslaarsdijk.) - bl. 98 99. achter bl. 40. r. 3 v.o. niet aanhing *l.* niet aan hing. - bl. 224. r. 2. Santhortsche *l.* Santhorstsche, en r. 3. reliquiën-kas *l.* reliquiën-kraam. - bl. 228. in 'tmidden wordt aangehaald bl. 25, moet zijn bl. 24. - bl. 239. r. 4. v.o. monstrossissimarum *l.* monstrosissimarum. - bl. 252. r. 9. 1587 *l.* 1581. - bl. 286. r. 1. geen *l.* een. - bl. 294. r. 1. 15) *l.* 16) - Ald. - r. 2. v.o. en be - *l.* en, en doe *be* weg.

Negende deel.

Bl. 10. in 't midden. 'Alex. van de Capellen'. Z. bl. 241 v. (H.W.T.).
Bl. 17-20, en 24-27. (de aanslag van Willem II op Amsterdam). Z. bl. 242, 245-247, en bij bl. 20 aant. Dl. XI. 260. (XII. 348.) 261.
29, 30, 31. (staatkunde van Willem II.) bl. 252. XI. 262 v.
Bl. 46. Ongeslagen gedenkpenning. bl. 255, 323.
Bl. 47. r. 13. v.o. 'tot een triomf strekte'. bl. 256 (Dit had moeten geplaatst zijn vóór het volg. Bijv.)
Bl. 52. r. 9. '*Tractaat van Kromwel*'. bl. 52 v.
Bl. 56. r. 7. 'Wel twintig scheepsvoogden.' bl. 257 v.
Bl. 57. r. 6. '*Gehuuwde Schepen*' bl. 258.
Bl. 62. (B's uitval op Joh. de Witt.) Z. nog over J. de Witt, bl. 258-260. X. 236 v. en XI. 263. en over den Witten-oorlog (van 1756 en 1757), bl. 260 v. en 320. aant, 1. X. 235. en de bijlage tot dat Deel, bl. 337-344. (en XI. 282.)
Bl. 68. M.H. Tromp. bl. 320 v.
Bl. 72. r. 12 v. ond. Jongestal. Z. bl. 261.

Bl. 79 midd. ‘nam het *Stadhuis* in’, bl. 261.
Bl. 80 v. ‘bewegingen aangelegd.’ bl. 261 v.
Bl. 114. Ol. en Rich. Cromwel. bl. 321.
Bl. 116. Karel II en de Armeniër. bl. 262.
Bl. 123 ond. aan. ‘Stierf de Prinses’, bl. 262, 263.
Bl. 124. r. 8. (de geheime papieren van Oranje). bl. 264, 323 v.
Bl. 129 v. (twist over de geestelijke goederen. bl. 264.
Bl. 131 ond. aan. ‘het geheimzinnige zevental’. bl. 264.
Bl. 132. r. 6. *Chiliasmus*. bl. 264.
Bl. 133 aant. Z. bl. 265.
Bl. 134 o.a. en v. ‘*Het Publijk Gebed*’. bl. 265, 324 v. X. 320-322. XI. 261.
Bl. 135 aant. Z. bl. 266 (H.W.T.)
Bl. 136 aant. bl. 266, en boven D. VII (VIII is drukfeil). 239.
Bl. 139. (Coxinga, zeeroover.) bl. 266.
Bl. 140. Prins Willem van Nassau. Zie H.W.T. bl. 267-270. (Over zijne sobere receptie door den Loevesteiner *Stellingwerf*, J. Scheltema, bl. 268 v.) doch over Stellingwerf nog X. 323, en over de toenmalige eenvoudige levenswijs. 323-325. (doch ook daartegen XI. 323 v.)
Bl. 163. r. 10 van ond. ‘de Prins van Tarente’. D.X. bl. 315-317.
Bl. 169 v. en (H.W.T.) bl. 270-283. *Buat*. Z. ook nog bl. 325-327. X. 317. en XI. 263. (en in verband met de executie van J.v.d. Graaf in 1672, en de wraak over beiden op J. de Witt; de plaatsen aangeh. in het Register op Buat en op v.d. Graaff, en *hier* bl. XVIII o.a. - en over *Kievit*, bl. 283. XI. 263 o.a.)
Bl. 187. (*de triple Alliantie*.) bl. 321.
Bl. 194. r. 12 van ond. (Soldaten op het papier). X. 317.
Bl. 200. r. 2. de Hertogin van Orleans. bl. 286.
Bl. 204 in 't midden. ‘*krengde*.’ bl. 322.
Bl. 208. r. 8. van ond. (fierheid van den jongen Willem III.) Z. bl. 287 v. XI. 264.
Bl. 209 in 't midden. ‘het antwoord was’. XI. 286.
Bl. 211 in 't midden. ‘prosa-boekjes’. X. 317 en v.
Bl. 216. De overtocht van den Rhijn. XI. 261.
Bl. 220 in 't midden. ‘welk een toestand!’. bl. 288 v. (X. 325.) 323.

Bl. 221. r. 10. v.o. (*de Montbas*). Z.X. 319.
Bl. 223 v. (Jacob van der Graaff.) bl. 289-296. (bij Bl. 290. Aant. 2. Z.X. 326.)
Bl. 224. ‘4000 gulden’. Z. bl. 296.
Bl. 226. (de Aristocraten, Koningen van het land; L.Trip.) Z. XI. 179.
Bl. 235. r. 9. van ond. *Hans Bontemantel*. bl. 322.
Bl. 236. (J. de Witt's blij gelaat.) bl. 322.
Bl. 252. *de Zeeuwsche Buatist*. X. 319.
Bl. 288. M.S. Verhaal van N. Witsen. Z. ook X. 228.
Bl. 300. (onuitgeg. brieven van Willem I.) X. 326 (? - Z. boven bl. XI. aant. en bl. XIV.)
Bl. 328 aant. Commissaris politijk bij den Kerkeraad. X. 331.

Onaangeteekende drukfouten in dit deel.

Inhoud: r. 4 van ond. het VI^de^ Deel *l.* het V^de^ Deel. - bl. 70 aant. r. 4 van ond. derect *l.* direct. - bl. 167 (niet 164). r. 10. de Rutyer *l.* de Ruyter. - bl. 184. r. 2. [de W.] moet weg (er wordt van Karel II gesproken). - bl. 266. r. 12. van ond. VIII. *l.* VII. - bl. 275. r. 8. die *l.* dien. - bl. 282 aant. r. 1. *Amsterdammer* 1. *Rotterdammer*. - bl. 299. r. 9 van ond. honden *l.* konden. - bl. 305 aan 't eind bij te voegen] - bl. 325. r. 8 van ond. pûlpart *l.* plûpart; en r. 6 van ond. Ed'tat *l.* d'Etat.

Tiende deel.

Bl. 1. aant. ‘brink.’ Z. XI. 264.
Bl. 12. ond. aan. (de dubbele ebbe.) Z. de Bijvoegselen bij dit Deel, bl. 207-212, en de Nalezingen op deze plaats in D. XI. 272-274.
Bl. 13. (het beleg van Groningen.). bl. 213.
Bl. 20 van bov. (Request en Memorie voor C. de Witt). bl. 214 v.
Bl. 22. (de pijniging van C. de Witt.) bl. 215 v.
Bl. 23. aant. 2. ‘Z. de *Bijvoegs*.’ bl. 218-223. H.W.T. (wat hier niet behoefde aangewezen te worden; maar bij bl. 220. r. 7 en v. is eene aanvulling D. XI. 274.)
Bl. 29. (Jacob van der Graaff gewroken op J. de Witt.) bl. 224-227, 244 v. XI. 274 v. (en bij Buat D. IX. 169.)
Bl. 29. r. 15, 16. (het wegnemen der lijken). bl. 227.

Bl. 30. r. 8-11. (werkzaamheid van Joh. de Witt.) bl. 227 o.a. - Bl. 29, 30. over de *de Witten*. Zie H.W.T. bl. 235-251. XI. 276.
Bl. 31. De Witten, Landverraders? Neen; doch z. H.W.T. bl. 228-234.
Bl. 35 van ond. 'een vrije krijgsraad'. bl. 251.
Bl. 38. P. de Groot. bl. 251.
Bl. 42. (over den Hertog van Luxemburg, en de beschrijving zijner veldtochten. Z. bl. 229-236 en 251 o.a. - 253. H.W.T.)
Bl. 53 v. (het weèr toelaten van drie Provinciën tot de Unie.) bl. 256.
Bl. 55. (erfelijk verklaring). bl. 256. - Ald. '*eeuwig edict*'. ald.
Bl. 56 v. (de slag bij Senef.) bl. 332.
Bl. 62. Wicquefort. bl. 257-259. XI. 276-278.
Bl. 64 v. ond. en 65 v. bov. bl. 332 v.
Bl. 65 aant. Z. bl. 260.
Bl. 70. slot der aant. Z. voorts bl. 333 v.
Bl. 79. de vrede van Nijmegen. bl. 334.
Bl. 83. r. 4. (Brandenburg.) Z. XI. 265 v.
Bl. 97 v. ond. 'Z. de Ophelder.' Neen, de Nalezing bij dit Deel. bl. 334 v.
Bl. 106 v. ond. (de jeugdige Willem III.) bl. 262.
Bl. 117. aant. (Wagenaar). bl. 263 v.
Bl. 119. (regeeringsbestelling te Dordrecht.) bl. 264.
Bl. 122 (-143) Koning Jacob II. Z.D. XI. 266-272.
Bl. 128. (Prinses Anna van Engeland.) bl. 269.
Bl. 133-135. (de *pretense* Prins van Wallis.) bl. 269-273 (H.W.T.) en B. bl. 200. - (Bl. 161 v. had B. kunnen vermelden de opschudding te Rotterdam, waartoe behoort de tweede Bijlage tot dit Deel, bl. 345-347, van wijlen den verdienstelijken staatsman Hugo van Zuylen van Nijvelt.)
Bl. 199. aant. (fauteuil). bl. 280.
Bl. 200. aant. 1. (*Roi de France* of *des François*.) bl. 280 o.a. en v.
Bl. 201. r. 3 v. ond. 'struikelde zijn paard'. bl. 281. (Ald. z. de *Nalez*. - doch in D. XI. bl. 278.)
Bl. 204. aant. 1. Z. bl. 281 v.

Bl. 204. aant. 1. Z. bl. 281 v. - Aant. Z. *ald.* en voorts over dien vorst H.W.T. bl. 282-293. XI. 278.
Bl. 240. 'allerbelangrijkste collectie.' bl. 335.
(Bl. 268. r. 11. bl 336.)

Onaangeteekende drukfouten.

Bl. 47 (in 't midden). den vijand, *l.* van den vijand. - bl. 64. r. 9. Saragossa *l.* Syracuse. - bl. 66. aant. r. 2 v.o. Z.M. *l.* Z.H. (Zijne Hoogheid Prins Willem III.) - bl. 103, 104. wachten *l.* wachtten. - bl. 135. aant. r.7. staat: niemand, geloofd *l.* niemand geloofd. - bl. 139. r. 11. Saten *l.* Staten. - bl. 171. r. 9. Heidenberg *l.* Heidelberg. - bl. 179. r. 15. diepen *l.* dieper. - bl. 222. r. 18. staat *Joanh.* XI. 5. doch is *Joann.* XI. 50(*). - bl. 234. laatste r. achter wilde, een] invoegen. - bl. 252. laatste r. van den text een] bijvoegen. - bl. 279. r. 1. opvolger *l.* opvolgen. - bl. 309. r. 8. (een haakje] bijvoegen.) - 335. r. 11. zon. *l.* zou.

Elfde deel.

Bl. 9. In het Algemeen Register V. Nymegen, bl. 140, staat r. 8 v. ond. 'na zijn dood', zoodat het schijnt te slaan op Prins Willem II, doch het is Prins Willem III die hier bedoeld wordt, en wiens naam bij abuis onvermeld gebleven is. - Over de aant. onder aan deze bl. 9, z. bl. 204.
Bl. 26. na r. 19. Het geplaatste op bl. 205-211, over de woelingen in Gelderland en Zeeland na den dood van Willem III, met verwijzing tot deze plaats, ware beter door mij in verband gebracht geweest met bl. 18. r. 14.
Ald. en later. 'Marlborough.' Z. bl. 211-213.
Bl. 28 o.a., 29 r. 1, 2. 'Openingen van vrede', bl. 213.
Bl. 43. '*De Kikvorschen*' (Nederlanders), bl. 217 v.
Bl. 47. Heinsius. Hierbij (bij *Bijvoegs.* bl.218 v.) Z. de *Nalez.* bl. 285, over de bekrompene angstvalligheid omtrent oude historische documenten.
Bl. 58. (Law) is in de *Bijvoegs.* bl. 224 aan 't eind der aant. 3. bij bl. 223 in vago een werk vermeld, welks volledige titel nu voorkomt in de *Nalez.* bl. 285.

(*) D. XI. bl. 295 was deze drukfout slechts veranderd in eene nieuwe.

Bl. 70. (De Jansenisten). bl. 228-230.
Bl. 71. r. 2. (de paalwormen). bl. 230 v. - Ald. v. ond. de Pragmatique Sanctie. bl. 231.
Bl. 78. 'Slingeland.' bl. 232 v.
Bl. 89. (de brief van den Prins van Oranje, 1742). bl. 236 v. ond. - 238.
Bl. 101 v. (des Pretendents inval in Schotland.) bl. 239 v.o.
Bl. 102 v. en 117 en v. (Fransche invasie der Oostenr. en der Vereenigde Nederlanden.) bl. 283.
Bl. 103 v. de slag bij Fontenoy. bl. 240. - Bl. 103. *redans* Z. bl. 240. - Bl. 104. de kolom van Folard. Z. bl. 240. - Bl. 105. wreed oorlogtuig. bl. 240.
Bl. 111 en de *aanteek*. ald. (Aristocraten trotsch en euvelmoed.) Z. bl. 241 en de ald. aangehaalde plaatsen.
Bl. 118 v. Bergen op Zoom in 1747. bl. 243-246.
Bl. 122. 'Z. de Bijvoegs.' - Maar ook de Nalez. bl. 283 (en de verdere plaatsen aangeh. in het *Algemeen Register*, op *Onderdaan*, bl. 143).
Bl. 127. de vrede van Aken. 'Z. de *Bijvoegs*.' doch verder over dit jaar 1748 de *Nalez*. bl. 283 v. ond. en volg. - en over dat jaar te Amsterdam, bl. 137-147, de Levensgeschiedenis van Bild.'s vader, bij dit XIe D. hier aangeh. bl. 250. - (bl. 143 o.a. 'Kooplieden en Burgers.' Z. bl. 250 v. ond. en v. - en bl. 146. de valsche Exploicten. bl. 251.)
Bl. 159 v. en 160. Willem IV. Z. bl. 252-258. XI. 284. H.W.T.

Onaangemerkte drukfouten.

Bl. 11. r. 8. v.o. Na zijn dood *l*. Na het overlijden van Willem III. (Z. boven.) - bl. 18. r. 4. bij Zeeland *l*. (of verklaar) door Zeeland. - bl. 47. r.5. 1713. *l*. 1711. - bl. 197. r. 1. wordt verwezen tot D. IX. bl. 109 en 202, 203: dit is fautif, en moet zijn D. VIII. bl. 109 aant. en D. IX. bl. 202 v.

Twaalfde deel.

Bl. 1-3. Prinses Anna. Z. Opheld. en Bijvoegs. bl. 129 v. (H.W.T.)
Bl. 4. r. 2 en aant. 2. Z. *ald*. bl. 130 v.
Bl. 5-11. Regeerings-conventiën. *ald*. bl. 131-139.

Bl. 22. 'Carolina'. *Ald.* bl. 140-142. H.W.T.
Bl. 26. (*De Acte van Consulentschap*). Bl. 142.
Bl. 27. (de aanspraak van den Advocaat van Hamel). Z. bl. 143 en boven VIII. 163, 246.
Bl. 30. ('Pruissen, als een Barbarijsche roofstaat.') bl.143. - Ald. r. 15. 'eene zeer geringe Prinses.' *ald.* - Ald. v. ond. (Engelsch, huwlijksplan voor of van Willem V). *ald.*
Bl. 33. v. bov. (De Haagsche schutterij), bl. 144.
Bl. 41. aant. (Nederlandsch geld buiten 's lands te loor gegaan), bl. 149.
Bl. 44. (Amsterdam exceptioneel begunstigd door Frankrijk). Z. bl. 149 v. (163.)
Bl. 45. P. 't Hoen en de Post van den Neder-Rijn. Z. bl. 150, 151 (en bl. 181-183). - Ald. Cerisiers' Historie van Holland. bl. 151 v. ond. - 153. - Ald. (Engelands stremming van onzen handel.) bl. 153 v.
Bl. 46. J.D.v.d. Capellen lot den Pol. bl. 154 v. - Ald. (de papieren van Laurens). bl. 155. - De *Memorie* van Van Goens. bl. 155-161.
Bl. 49. (Eereteekenen aan de Doggersbanksche helden.) Z. bl. 161-164.
Bl. 50. de *Memorie* van Prins Willem V. bl. 164-169.
Bl. 50-52. (De Hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel.) bl. 169-171.
Bl. 52 v. de Haagsche S[t]. Niklaasavond. bl. 171.
Bl. 53-55. Keizer Jozef II. bl. 171 v.
Bl. 55. Linguet (en de Schelde). bl. 172, 173.
Bl. 58. (vervolging van het Oranje.) bl. 174.
Bl. 59 v. (Rotterdam.) bl. 174-179.
Bl. 64. Hollandsche-Guardes vaandel, bl. 179 v.
Bl. 65. (poging tot bijleggen der staatsgeschillen vóór de Pruissische invasie van 1787 [en tot reconciliatie na 1795]. bl. 180-184.
Bl. 70. (Het afkoopen der eischen van Josef II.) bl. 188 v. ond. - 192.
Bl. 73 v. ond. (Willem V heeft wel moed, maar niet voor 't schavot.) bl. 192-197[(*)].

(*) Bl. 195 aant. wordt door mij aangehaald de Nederlandsche vertaling van een Engelsch werk die in 1839 zou uitgegeven worden - doch de uitgave is achtergebleven.

Bl. 75. (Het arresteren der Prinses van Oranje.) bl. 197 v. - Ald. (de catastrophe der gewapende oppositie tegen Oranje).
Bl. 198-205. - en de Pruissische expeditie onder den Hertog van Brunswijk. bl. 77 v. Bl. 205-209. - en over het niet opdagen der beloofde hulp van Frankrijk (bl. 79). Z. bl. 209-212.
Bl. 83. de emigratie der Nederl. Patriotten. Z. bl.214 o.a. - 217. (Z. ook bl. 95, 99, 213 o.a. en volg.)
Bl. 83 aant. (Fiscalaat Bild. aangeboden.) bl. 217.
Bl. 84. (partij-teekens na 1787.) bl. 217.
Bl. 87 in 't midden. Z. de *Bijvoegselen*. (Namelijk, bl. 207-224. over den Brabantschen opstand, en de bemoeiïngen der Prinses van Oranje, en bl.224-228. over den Prins.
Bl. 88. r. 9 v.o. 'Men behoeft niet te vragen' (enz.) bl. 228.
Bl. 97. (weigering van deel te nemen in de coalitie tegen Frankrijk.) bl. 229-233.
Bl. 99. Fransche invasie van 1793 onder Dumouriez. bl. 233-247.
Bl. 100. r. 13. *Landsaten*. bl. 247. - Ald. r. 15. de Engelsche retraite. bl. 247-253. - Ald. r. 17. Pruissens vrede met Frankrijk (1795). bl. 253 v.
Bl. 101. r. 1. 'alles had het hoofd verloren'. Z. hierbij bl. 254-274.
Bl. 101. r. 7 en aant. 2. (Oranje-werkzaamheden in Engeland na den val dier regeering in Nederland. Z. bl. 274-305, en voorts nog bl. 305-308. Over die in Duitschland. Z. bij bl. 104.
Bl. 101. (Bilderd.'s schimpen op P. Paulus en Hahn, z.H.W.T. bl. 308-310.
Bl. 102. r. 6. (Bilderd.'s verkeerd bericht aangaande Van de Spiegel.) Zie H.W.T. bl. 311-320. - Ald. Bentinck van Rhoon. H.W.T. bl. 320-322.
Bl. 102, 103. (Afpersingen der Franschen van de Bataafsche Republiek.) bl. 326-329.
Bl. 103, 104. 'Verschillende Constitutiën na 1795'. H.W.T. bl. 329-332.
Bl. 104. Uitgeweken Nederlanders in Duitschland (en de invasie van dien kant in 1799). bl. 333-338.
Bl. 107, 108. de Anglo-Russische invasie in Noord-Holland, 1799. bl. 338.
Bl. 111. r. 16. 'Vier-Keizere in Europa', bl. 339.

Bl. 112. (Prins Frederik, tweede zoon van Prins Willem V.) bl. 339, 340. - Ald. v. ond. (bijgedraaide Regeeringsleden van vóór 1795). bl. 341.
Bl. 114. Raadpens. Schimmelpenninck. H.W.T. bl. 341-343.
Bl. 114, 115. Koning Lodewijk. Z. bl. 343-345. - en nog over hem. bij bl. 119. Z. bl. 346-348. - Over de Engelsche invasie van Walcheren in 1809. bl. 345 v.
Bl. 121. Napoleons bezoek in Nederland. bl. 349(*).
Bl. 125. (Het afschudden van Napoleons juk), bl. 355-366.
Naschrift (en voornemens -) van H.W.T. en verzoek, waaraan schaars voldaan is. bl. 367, 368.

Onvermelde drukfeilen.

Bl. 29. r. 1. geen lust voor *l.* geen lust, dan voor. - bl. 77. r. 16. vereeenigden *l.* vereenigden. - bl. 120. r. 1. Aarthertogin *l.* Aartsherlogin. - bl. 131. r. 6. het vorig. Deel *l.* het vorig Deel. - Ald. r. 17. Stadhouderlijke *l.* Stadhouderlooze. - bl. 160. r. 17. Gods geest *l.* Gods Geest(†). - bl.212.aan 't eind van aant.1. bl. *x. l.* bl.214. - Ald. aant. 2. r. 4. nieuw - Bataafsche *l.* nieuw-Bataafsche. - bl. 213. r. 9. 1811 *l.* 1801. - bl. 215. r. 8. Fransche *l.* Friesche. - bl. 217. r. 14. twee *l.* tweeërlei. - en r. 5 v. ond. 1802 *l.* 1837. - bl. 218. text r. 17 v. ond. begunstigde *l.* begunstigden. - bl. 249. r. 13. dinen *l.* denen en r. 18. genothigt *l.* genöthigt. - bl. 251. r. 17. begaadje *l.* bagaadje. - bl. 255. bij r. 11. het sluithaakje weg te nemen. - bl. 257. aant. r. 1. dat *l.* dit. - bl.274. in de aanhaling r. 7. 7. (één 7 moet weg). - bl. 278. r. 1. niet *l.* met. - bl. 321 (laatste woord van den text) welke *l.* welks. - bl. 332. r. 9. 208 *l.* 308. - bl. 345. r. 8. (een sluithaakje bij te voegen. - bl. 348. r. 7. X Deel *l.* XI Deel. - bl. 349 in 't midden. onbegonnen, gebleven (het, moet weg.)

Zinstorende drukfout in het XIII Deel.

Bl. 14. r. 3. Franken *l.* Friezen.

(*) Wat B. aldaar even vooraf verhaalt van het innemen van Batavia op Java is, bekendelijk, geheel verkeerd Voorgesteld: doch het was mij hier slechts te doen om den text des werks met de Ophelderingen en Bijvoegselen in verband te brengen. Het geschrevene over al wat nu 1794 gebeurd is te willen reclificeren zou vergeefsche arbeid zijn. Z. mijne aanmerkingen, bl. 253, 262, 311, 329, 341. Daarentegen vindt men er van Bilderd. eenige curieuse mededeelingen en documenten.

(†) (Die Zetter had te Groningen geleerd -)

Vereenigd register der voornaamste in Bilderdyk's Geschiedenis des vaderlands behandelde personen en zaken, alsmede der verklaarde woorden.

De namen der behandelde personen, zijn met KAPITALE, - die van volken of plaatsen, met g e s p a t i e d e , - de -woord-afleidingen of verklaringen, de boektitels en de woorden uit vreemde talen, met *cursive* letter gedrukt.

A.

(*) *Ald.* r. 13, 14. 'Ook bracht zij' (enz.) leze men: zij [d.i. *Achamoth*] bracht (enz.)

(*) (1552 aldaar is een drukfeil voor 1522.)

Altijd in de contramine. VI. 55. - 'De vier elementen aldaar gecorrumpeerd' in 1540. 308. - Opschudding over de Godsdienst. 66. - De stad gekweld door Henrik van Brederode. 74-78. - Wil zich niet voegen onder Pr. Willem I. 203. - Mislukte aanslag op de stad. 207 (282 v.) - De stad geeft zich over onder beding, 207. - doch welk geschonden wordt en de Godsdienst en, regeering veranderd. 210. - De *Satisfactie* vernietigd. VII. 31. - Verzet zich tegen de opdracht der Graaflijkheid aan Willem I. 75 enz. - Dringt op vrijen uitvoer van levensmiddelen. (Z. Uitvoer.) - Vijandig aan Leycester. 108 v., 122, 150. - Anti-arminiaansch. VIII. 15, 22-29, 34 v., 98, 191 v. - Verandert te dezen opzichte. 111. - Gevolgen hiervan. 114-121. (Ook het Athenaeum. 121.) - Aanmatiging van het gerecht aldaar. 138 v. - Weigert eene bezending van de Generaliteit te ontfangen. 140-143. - Wil den toevoer van ammunitie aan den vijand niet nalaten. 144 v. - Ongenoegen daarover met Fred. Hendrik, *ald.* - Gedrag ten tijde van Willem II en jegens hem, en gevolgen daarvan. IX. 11-21, 33, 45. (Z. ook bl. 242-246 en XI. 260.) - Begunstigt het Engelsch Parlement. IX. 48 v. - Oproer en slachting aldaar. 59. - Verleent amnestie! 59. - De Burgerij verklaart zich voor Willem III. 232. - De Regering roemt hare bescheidenheid, zedigheid en inschiklijkheid! 243. - Wil de overdreven eischen van Lodewijk XIV niet toegeven. X. 8. - De regeering aldaar veranderd. 34. - Wil Naarden niet versterkt hebben. 86. - Verzet zich tegen de wapening van 1683 en heult met d'Avaux; de papieren der stad verzegeld, enz. 96-102, 106. - Verzoent met Willem III. 106. - Wil krijgsvolk afgedankt hebben. 120 v. - Woelt tegen den Raadpens. Fagel. 129 v. - Tegen Willem III over de nominatie van Schepenen. 152-158. - Beroerten in 1748. XI. 124-145. - Blijvende verdeeldheid en hatelijkheid. 145-147, 178 v. - Dringt Prinses Anna om bescherming van den vrijen handel. XII. 14-16, 19. - Begunstigt de afgevallen Noord-Amer. Staten en brengt de Republiek in oorlog met Engeland. 44-47. - Onlusten aldaar in 1787. XII. 74, 75. - Wil zich verdedigen tegen de Pruissen en Willem V. 77. - Moet het opgeven. 78. - en capituleert. 78, 207, 8, 7, 8.[(*)] -

(*) Dit zijn *vier* bladz., alzoo de cijfers 207, 8, bij abuis herhaald zijn.

B.

(*) Aldaar r. 13 staat 10, moet zijn 16,

(*) (Dit werk is sedert in druk verschenen.)

(*) Niet *suo loco* vermeld door B., doch door Wagenaar XIV. 472.

(*) Aldaar r. 17 moet mijn sluithaakje] ingevuld worden. H.W.T.
(†) Ook aldaar moet mijn sluithaakje bijgevoegd worden, H.W.T.

C.

(*) ['Hij' bl. 99, r. 3 v.o. is niet Alva, maar Willem van Oranje.]

D.

(*) Wagenaar, V. 111-119, noemt hem *van Ham*.

(*) De verwijzing ald. 'zie over Duim' bedriegt. Z. bl. 195.

E.

(*) B. noemt den naam des mans niet, en moet in dat geheel verhaal - gelijk trouwens doorgaans - aangevuld worden uit Wagenaar.

(*) BILD. bl. 203 vangt dus aan: 'Intusschen bestond de bullebak van *Eduards* aanspraken nog.' Men moet wel opletten dat deze Eduard niet is die van bl. 201 v., maar een andere vroegere van bl. 130 v.

(†) 1561 is drukfout.

(*) *Amsterdammer* is schrijffout.
(†) (Het aldaar nader over hem beloofde is achtergebleven.)

(*) In de aanhaling dezer Kronijk, ald. bl. 144, is een zinstoorende drukfeil ingeslopen. § ‘ Doch het’ (reg. 8-13 van de bl.) is die Kronijk driemaal aangehaald ‘Kap. XXIV’, maar de tweede maal moet dit zijn XXVI; en er moet gelezen worden: ‘het zeer duidelijk bewijs uit Kap. XXVI aangaande het jaar 1174.’

F.

(*) Uit Bilderdijk's. verhalen., dáár hij de vóórnamen verzwijgt, kan men dit edel broederpaar niet onderscheiden. Men moet dus hiertoe Wagenaar nazien; doch, over dit geheel roemrijk geslacht van zeehoofden, vooral de Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen van Jhr. Mr. J.C. de Jonge, of wel de voortreflijke monographie van denzelfden.

(*) Antonij voor Antony, is hier, en overal elders - en alzoo in alle evengelijke terminatiën - schrijffout van den kopiïst, bij den druk onopgemerkt gebleven. Z. XIII. 46, 49 v.

(*) Bl. 189, r. 4, staat bij vergissing WIARDA, 1. WIERICHS.

G.

H.

(*) Zoo moet hier gelezen worden; 1006 is drukfout.

(*) Ald. reg. **3** staat *Karel* lees *Hendrik*.

I.

J.

K.

(*) Al de bijzonderheden der aan Karel V door hem berokkende moeilijkheden kon ik niet nader aanwijzen. Hij verdient eene monographie; en zal die erlangen door den geleerden en ijverigen Archivarius Nyhoff.

L.

(*) (Lava, bl. 42, is drukfout.)

M.

N.

(*) (Dit cijfer was in de Naamlijst der Schrijvers van D. XI abusif tot den hier volgenden gebracht.)

(*) *Ald.* voor *Witten* Barnevelt I. *Waren* B.

O.

(*) - Ofschoon ook wel die naam gegeven wordt aan den lateren, over de erfopvolging, van Maria Theresia in de Staten van haren vader, Keizer Karel VI.

P.

(*) Ald. wordt verwezen naar D. VIII. bl. 239, doch moet zijn D. VII.

Q.

R.

S.

(*) (Wagenaar noemt hem *Schomberg*; Eekhoff, *Schaumburg*.)

T.

U.

V.

(*) Bij de Bourtange, 1580, beschreven bij WAGEN. (VII. 341 v.), niet vermeld bij BILDERD. (VII. 34.) - en zoo zijn er meerdere, door Wagenaar, en in zijn Vervolg, beschreven, waarvan Bilderdijk slechts in het voorbijgaan of in het geheel geen gewag maakt, omdat ze geen bijzonder gewicht op den eindafloop dea oorlogs en den lateren toestand der openbare zaten gehad hebben. H.W.T.

(*) B. heeft vergeten den naam te boeken.

(*) Toen alleen ter militaire bezetting. H.W.T.

(*) Dit getal is bij vergissing uitgevallen in het Register, bl. 140.
(†) Ook hier, en hier vooral, geldt mijn gezegde, bl. 183, bij *Veldslagen*. Breed is Wagenaar's Bladwijzer, in artt. *Verbond*, en *Verdrag*, en *Vrede*, en *Vredehandeling:* want Wagenaar wilde alles geven wat hem in zijn nagaan der geschiedenis voorkwam; doch waarvan B. alles bij W. liet liggen (of als daar gelezen vooronderstelde), wat niet een wezenlijken invloed op onze staatsbetrekkingen of belangen had. H.W.T.

W.

(*) Er staat 'Nederlanders en Spanjaarden,' - maar de haat ontstond bij de Spanjaarden; ofschoon door bedrijf van Nederlanders; naderhand, onder Filip II en vooral onder Alva, kwam de *reactie*.
H.W.T.

(*) 'Even geschiedkundig en nog fijner en schranderer', wordt Prof. Te Water aldaar door mij genoemd, in tegenoverstelling aan Wagenaar, niet aan Bilderdijk.
H.W.T

X.

Y.

Z.

(*) Eenige andere, vroegere en latere, moge men bij WAGENAAR en het Vervolg op hem, naar de aanwijzing op hunne Bladwijzers, nagaan. Z. mijne aanteckening bij *Veldslagen*, bl. 183.